

Wójcik, Zbigniew J.

Posiedzenia Zespołu Historii Nauki XIX wieku

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 24/3, 719-720

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

POSIEDZENIA ZESPOŁU HISTORII NAUKI XIX WIEKU

I

W Instytucie Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN istnieje szereg zespołów specjalistycznych. Jednym z nich jest – kierowany przez prof. Andrzeja Feliksa Grabskiego – zespół zajmujący się problemami rozwoju nauki w XIX w. Charakter zainteresowań tego zespołu dokumentują m.in. zebrania dyskusyjne, które odbyły się w końcu 1978 r.

W dniu 3 XI 1978 r. głównym punktem posiedzenia była dyskusja nad opublikowaną w 1978 r. przez PWN książką Janiny Żurawickiej pt. *Inteligencja warszawska w końcu XIX wieku*. Książka wydana w nikłym nakładzie (1600 egz.) w serii "Varsaviana" niemal błyskawicznie zniknęła z półek księgarskich.

We wprowadzeniu do dyskusji autorka zwróciła uwagę na zróżnicowanie poglądów na okres wykształcenia się inteligencji warszawskiej jako warstwy społecznej. Rozważano także zagadnienia liczebności tej warstwy, jej sytuację materialną itp. Naświetlenie tych problemów wymagało wprowadzenia szerszych analiz statystycznych, socjologicznych itp. Mimo to nie zdołano dotychczas jednoznacznie ustalić wielu problemów np. reliktywów kultury szlacheckiej, pochodzenia inteligencji (50% w okresie badanym przez autorkę wywodziła się ze szlachty i byli oni przeważnie prawnikami i urzędnikami; lekarze byli głównie mieszczanami). Według dotychczasowych ustaleń w końcu XIX w. około 300 osób tworzyło grupę inteligencji twórczej.

Dyskusja dotyczyła różnych zagadnień związanych z rolą inteligencji przede wszystkim w życiu naukowym Warszawy końca XIX w. Prof. Eugeniusz Olszewski podkreślił konieczność szerszego określenia powiązań pomiędzy inteligencją polską, rosyjską i żydowską. Wskazał on również, iż w książce zaniżono liczbę i pomniejszono znaczenie inteligencji technicznej.

Dr Zofia Kławe zauważyła, że wśród lekarzy była mała grupa twórców, ale pokaźna liczba "rzemieślników". Sprawa stratyfikacji tej grupy zawodowej jest bez wątplenia zagadnieniem wymagającym dokładniejszych badań.

W dłuższym wystąpieniu dr Eugeniusz Tomaszewski uwypuklił m.in. zagadnienie początków kształtowania się warstwy inteligentnej w Polsce w XVIII w. i jej społecznej i kulturalnej genealogii, które miały swój wpływ również na oblicze inteligencji polskiej w ostatnim ćwierćwieczu XIX w., choć w tym okresie znalazła się ona jako warstwa społeczna w fazie wysoce zaawansowanej ewolucji. Dr Halina Winnicka zwróciła uwagę na zwodniczość statystyk (np. czy – formalnie biorąc – Korzona uznać za uczonego, czy urzędnika?). Mówiła również o zróżnicowaniu świadomości szlacheckiej w XVII w. i reliktywach kultury szlacheckiej w Polsce Ludowej (zwłaszcza na Podlasiu). Mgr Andrzej Biernacki omawiał cechy szlachetczyzny w końcu XIX i XX w. (widoczne m.in. w zapiskach S. Żeromskiego), a także przykłady postawy antyszlacheckiej (np. w rodzinie Grabskich). Prof. Józef Gierowski mówił o świadomym kontynuowaniu postaw szlacheckich wśród inteligencji XIX w. (m.in. przez koligacje się). Doc. Zbigniew Wójcik wspominał o wkładzie profesorów rosyjskiego uniwersytetu w Warszawie do rozwoju inteligencji polskiej oraz na związki polskich absolwentów tej uczelni z nauką rosyjską. Dr Kalina Bartnicka podkreśliła przede wszystkim potrzebę opracowania monografii rosyjskiego uniwersytetu w Warszawie, a mgr Wanda Grębecka mówiła m.in. o zawodności analiz statystycznych i genezie inteligencji twórczej okresu międzywojennego. Dr Andrzej Wierzbicki postulował potrzebę szerszego określenia motywów zdobywania środków na życie inteligencji.

Kończąc dyskusję prof. Grabski wskazał, iż książka doc. Żurawickiej jest dziełem bardzo ważnym i wartościowym. Wymaga jednak w drugiej edycji uzupełnień, a przede wszystkim spojrzenia na rozwój inteligencji warszawskiej przez pryzmat ewolucji tej grupy społecznej w innych zaborach.

Odpowiadając dyskutantom doc. J. Żurawicka wskazała, że jej książka z pewnością wymaga uzupełnienia. Obecny jej kształt jest przede wszystkim rezultatem narzuconych autorce

ograniczeń objętości. Mimo to wyzyskała ona dane dotyczące inteligencji żydowskiej (o ile posługiwała się ona językiem polskim). Wymienione w opracowaniu 300 osób inteligencji twórczej to przeważnie humaniści. Natomiast określenie statusu techników i lekarzy wymaga już studiów bardziej szczegółowych. Ważne jest również i to, że znaczna liczba inteligencji warszawskiej udawała się w celach zarobkowych w głąb Rosji, pozostając zresztą wielokrotnie w kontaktach z różnymi instytucjami warszawskimi. Tym problemom należy również poświęcić w przyszłości więcej uwagi.

Do tego fragmentu wypowiedzi doc. Żurawickiej nawiązał prof. A. F. Grabski zapowiadając na kolejne spotkanie referat dr Jerzego Róźwiewicza na temat działalności inteligencji twórczej w Petersburgu.

2

Kolejne posiedzenie Zespołu odbyło się 24 XI 1978 r. Na wstępie prof. A. F. Grabski przypomniał zebrany aktualne kierunki zainteresowań Zespołu. Są to przede wszystkim szeroko pojęte sprawy ujmowane ogólną nazwą "spotkania z marksizmem", a ponadto prace zmierzające do ustalenia na ziemiach polskich rangi społecznej konkursów naukowych w XIX w. Obok tego na posiedzeniach zespołu referowane będą opracowania w istotny sposób poszerzające wiedzę o rozwoju nauk humanistycznych przed 1914 r.

Kolejnym punktem zebrania był referat dr Jerzego Róźwiewicza pt. *Polskie środowisko naukowe w Petersburgu w latach 1905–1918*.

Dr Róźwiewicz należy do najlepszych znawców dziejów naukowych kontaktów polsko-radzieckich. Zagadnieniom tym poświęcił wiele publikacji, w których uwypuklił szerszy zakres wkładu uczonych polskich do rozwoju nauk w Rosji. Przedstawiony przez niego referat omawiał – niemal nieznaną w Polsce – działalność polskich organizacji naukowych w Petersburgu w latach 1905–1918. Zaczątki polskich organizacji naukowych, mających oficjalnie charakter charytatywny, istniały w Petersburgu na początku XX w. Ustawodawstwo rosyjskie po rewolucji 1905 r. zezwalało na organizację towarzystw naukowych mających charakter narodowościowy. Od tego czasu rozpoczął się poważny wzrost liczby polskich organizacji naukowych w Petersburgu. Najpoważniejszym towarzystwem był powstały w 1907 r. Związek Polski Lekarzy i Przyrodników, a którym działali – w różnych sekcjach – najwybitniejsi przyrodnicy pracujący wówczas w Rosji (m.in. L. Jaczewski, S. Czarnocki). W różnych latach aktywnie pracowały także inne organizacje: Polskie Towarzystwo Prawnicze, Polskie Towarzystwo Miłośników Historii i Literatury (prezesem był Tadeusz Zieliński), Koło Warszawskiego Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości. W latach I Wojny Światowej działała także Polska Narada Ekonomiczna, organizacje studentów polskich, Zrzeszenie Elektrotechników Polaków, Grono Pedagogów, a także Wyższe Kursy Polskie. Publikowano m.in. czasopismo "Myśl Narodowa", organizowano biblioteki i czytelnie, a przede wszystkim liczne akcje odcytywowe.

Analityczny charakter referatu dra Róźwiewicza wywołał ożywioną dyskusję. Dotyczyła ona m.in. motywów i okoliczności podejmowania przez polskich uczonych pracy w Petersburgu oraz ich uczestnictwa w rozwoju nauki w Rosji Radzieckiej po 1917 r. (prof. A. F. Grabski), sprawy Akademii Teologicznej i pracy w Rosji Tadeusza Zielińskiego (mgr Andrzej Biernacki), potrzeby przedstawienia syntezy dziejów nauki polskiej w Rosji przed Rewolucją Październikową (prof. Józef Miąso), działalność przyrodników polskich w Petersburgu w rosyjskich instytucjach naukowych (doc. Zbigniew Wójcik), wpływu osiągnięć badawczych Polaków pracujących w Rosji na rozwój nauki w kraju (mgr Wanda Grębecka), problemu konkursów naukowych (prof. A. F. Grabski), udziału Polaków w pracach uczelni rosyjskich (doc. Janina Żurawicka).